

ВДИВЛЯЙМОСЯ В МИНУЛЕ...

Тетяна ПОМАЗАНОВА

Радянська пропагандистська машина, як завжди, спрацювала на відмінно. Споруджений в 1977 році перший енергоблок Чорнобильської атомної станції з реактором типу РБМК був, безумовно, на часі. Відкривалися неабиякі перспективи, про що негайно довели до відома народу, як і водилося тоді. На енергоблок, потужністю в 1 000 МВт, як і на ті, що планували збудувати пізніше, покладалися певні надії в плані зміцнення насамперед обороноздатності та благополуччя СРСР

Мовою розсекречених документів

Щасливий від небачених економічних досягнень, радянський народ тоді ще не здогадувався, що, можливо, саме з того моменту, вже у фізичному вимірі, й розпочав свою руйнівну ходу зовсім немирний атом. Згодом низка аварійних зупинок реакторів, і першого в тому числі, пов'язаних як із людським чинником, так і, значною мірою, з технічними причинами, не зупинили темпів розбудови ЧАЕС. Це невідворотно наближало катастрофу, проте ніхто не дослухався до "дзвіночків", що попереджали про неї. Про один із багатьох інцидентів на об'єкті підвищеної небезпеки розповідають розсекречені документи з архівів КДБ, котрі колись носили гриф "Цілком таємно", а нині публікуються на сайті Служби безпеки України.

Пробний пуск реактора дав збій

У повідомленні УКДБ УРСР до 2-го Головного управління КДБ СРСР значилося, що 9-го вересня 1982 року під час пробного пуску реактора, після планового капітального ремонту, сталася аварійна зупинка 1-го енергоблоку. При збільшенні його потужності на 20 %, розірвався один із 1 640 технологічних каналів, завантажених тепловиділяючими збірками (ТВЗ). Як результат – обірвалася штанга, на якій кріпилися дві ТВЗ. У місце розриву потрапило паливо – двоокис урану. Для заміни цього каналу й вилучення палива, попередньо, відводилося 10 діб. Оскільки цирконієва оболонка, за словами керівництва станції, була не зруйнована, зараження технологічних приміщень – не зафіксували. Але, щоб зрозуміти масштаби "неприємностей", достатньо уявити, наскільки складною є конструкція реактора та непередбачуваними процеси, котрі можуть виникнути в разі, коли щось не так "пішло".

Неочікувані ускладнення

Через кілька днів ситуація суттєво змінилася, як і терміни ліквідації аварійної ситуації. До КДБ СРСР під грифом "Цілком таємно" вже летіли депеші про підвищення рівня радіації

в реакторному відділенні 1-го енергоблоку ЧАЕС. Доповідалося про наступне: (тут і далі цитати з документів КДБ подаються мовою оригіналу) "... в процессе работ по замене дефектного технологического канала НР 6244 реактора 1 энергоблока Чернобыльской АЭС топливо оказалось затянута в промону в графитовой кладке вблизи канала. По состоянию на 14 сентября 1982 г. в помещениях газового контура и дренажных систем реакторного отделения повысился уровень гамма-излучения до 1 000 микро-рентген в секунду (уровень нормы местами превышен в 10-100 раз). Указанные помещения являются необслуживаемыми, технический персонал в них появляется эпизодически. В связи с тем, что произошел выброс радиоактивных аэрозолей в вентиляционную трубу во время дождя, отмечается локальное загрязнение территории промышленной площадки..."

Довідково

Кожний технологічний канал представляє собою трубу довжиною 18,3 м, діаметром 88 мм, з товщиною стінок 4 мм. В неї вставляються дві ТВЗ в цирконієвій оболонці по 3,5 м кожна. В цирконієвій оболонці міститься 18 трубок (кожна діаметром 13 мм) з двоокису урану, загальною вагою 120 кг.

Адміністрація станції вживала необхідних профілактичних заходів щодо усунення забруднення локальних ділянок промислового майданчика (бетонні та асфальтові поверхні засипалися ґрунтом, листям тощо). Наскільки це тоді було достатнім, стає зрозуміло після ознайомлення з інформацією, отриманою в результаті досліджень і висновків комісій. Їх було дві. В період з 9 вересня по 24 жовтня комісія Всесоюзного виробничого об'єднання "Союзатоменерго" провела розслідування причин аварійної ситуації. А в терміні з 18 по 29 жовтня над цими питаннями працювала група співробітників лабораторії радіаційної біофізики Інститу-

ту ядерних досліджень АН УРСР (ІЯД) за завданням Міністерства енергетики та електрифікації УРСР.

Оптимізм – теж "відповідь" на загрозу

Представники "Союзатоменерго" дослідили радіаційний стан території промислового майданчика, санітарно-захисної зони (в радіусі 3 км від центру АЕС) і зони спостереження в радіусі 35 км. Їхній акт свідчив, що щитома активність повітря і щільність радіоактивних осадів на 25 жовтня не відрізняється від значень, характерних для нормального режиму експлуатації АЕС. У доповідній першому секретарю ЦК КПУ Володимирі Щербицькому, теж з відповідним грифом, зазначалося: "В результате проведенных исследований комиссией установлено, что на отдельных направлениях (до 14 километров к северо-северо-востоку от АЭС и до 5 километров к юго-юго-западу) имеет место некоторое повышение радиоактивности верхнего слоя почвы, растений, фиксируются труднорастворимые, т.н. "горячие" частицы... Мощность дозы излучения в указанном секторе на высоте 10 см от поверхности земли на 25 октября с.г. составляла: на территории АЭС от 0,17 до 1,1 мкробэр/сек (при допустимой норме 0,08 мкрбэр/сек); в пределах санитарно-защитной зоны – до 0,16 мкрбэр/сек (по санитарным нормам уровень радиации в этой зоне не должен превышать естественный фон, который до аварии составлял 0,004 мкрбэр/сек). В воде пруда-охладителя сбрасываемых радионуклидов комиссией не обнаружено".

Загальний висновок спеціалістів був досить оптимістичним. "Члены комиссии считают, – зазначалося в доповідній керівнику українського КДБ, – что проведение мероприятий, предусмотренных "Временными методическими указаниями для разработки мероприятий по защите населения в случае аварии ядерных реакторов" № 872/1-70, утвержденными заместителем Главного санитарного врача СССР 18 декабря 1980 года, не требуется".

Але вердикт науковців з лабораторії радіаційної біофізики ІЯД АН УРСР носив інші акценти, бо вчені проводили експертну роботу, використовуючи новітні методи та більш досконалу апаратуру. Мабуть, тому й різнилися їхні висновки щодо можливої загрози для населення.

"Гарячі частки" –

серйозна небезпека для людей

Оцінка радіаційної обстановки співробітниками АН УРСР містила в собі визначення радіоактивності ґрунту на обстежуваній території, донних відкладень води та гідробіонтів зі ставка-охолоджувача. Зразки ґрунту, відібрані на відстані 600 м від вентиляційної труби, досліджували на сумарну альфа- та бета-активність. Вона перевищувала природні

рівні приблизно в 10 разів. Як повідомляв про отримані дані у доповідній першому секретарю ЦК КПУ голова Комітету Держбезпеки УРСР, "суммарная бета-активность почвы, а также донных отложений и гидробионтов в пруде-охладителе превышает естественный уровень радиоактивности... В пробах почвы и в пруде-охладителе обнаружены осколочные радионуклиды продуктов распада урана-235, активированные продукты коррозии конструкционных материалов технологического оборудования реактора...". Також він відзначив, що їхня концентрація є досить високою, що, на думку фахівців, неприпустимо для території санітарно-захисної та контрольованої зон.

Маючи в своєму розпорядженні більш сучасну апаратуру, спеціалісти ІЯД АН УРСР встановили, як зазначалося у доповідній Володимирі Щербицькому, що на ґрунті в районі хутора Чистоголівка (5 км на південь-південь-захід від АЕС) також зареєстровані "гарячі" частки, розміром 10x20 мікрон та активністю, що перевищує допустимі норми в сотні разів. У документі значиться: "...В связи с наличием осадков в момент аварии и последующей дезактивацией загрязненной территории через промливневую канализацию радиоактивность, отложившаяся на поверхность почвы, поступила в водоем-охладитель, что подтверждается результатами измерений проб донных отложений пруда-охладителя ЧАЭС. Уровни альфа- и бета-активности, а также содержание гамма-излучающих нуклидов, аналогичны полученным при измерении проб воды. Эти данные имеют происхождения с данными, отраженными в акте комиссии ВПО "Союзатоменерго", которая отметила, что радионуклидов там не обнаружено. В рыбе и раках, выловленных в водоеме-охладителе, увеличения содержания радионуклидов по сравнению с доаварийным периодом не отмечено. Наибольшую опасность в радиационном плане для населения представляют "горячие" частицы, которые могут попасть в дыхательные органы или внутрь организма различными путями и вызвать серьезные последствия, вплоть до летального исхода (смерти) из-за "прожуга" тканей организма".

На думку науковців, радіаційна обстановка, що склалася на той час, вимагала нових досліджень та прийняття дієвих додаткових заходів з ліквідації "гарячих" часток. І співробітники ІЯД АН УРСР, і фахівці ЧАЕС, хто мав доступ до інформації, вважали за необхідне проведення більш ретельного вивчення радіаційної обстановки на території, що оточує станцію. В архівних документах зазначається, що рішення щодо проведення заходів із дезактивації території, забрудненої "гарячими" частками, залежало від 3-го Головного управління Міністерства охорони здоров'я СРСР. Люди ж тим часом на забрудненій території працювали, виконували та перевищували плани, брали участь у соціалістичних змаганнях, будували плани на майбутнє, не здогадуючись, що "дамоклів меч" над ними вже занесено. "Мирний" атом набирив сили...

Наскільки реально переймалися того часу безпекою та здоров'ям людей, наскільки не декларативними були висновки щодо цілої низки "попереджень" у вигляді аварійних ситуацій на станції – відповідь отримали 26 квітня 1986 року.